

POROČILO O TEMELJNIH PRAVICAH ZA LETO 2021

Leta 2020 je bil na področju varstva temeljnih pravic sicer dosežen napredek, a je bilo hkrati opazno tudi nazadovanje. Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2021, ki ga je pripravila Agencija Evropske unije za temeljne pravice, povzema razvoj glavnih dogodkov na tem področju ter izpostavlja dosežke in področja, ki so še vedno zaskrbujoča. Predstavlja mnenja o glavnem razvoju dogodkov na obravnavanih tematskih področjih in podaja utemeljitve za ta mnenja. Pri tem ponazarja jedrnat, vendar informativen pregled glavnih izzivov na področju temeljnih pravic, s katerimi se spopadajo EU in njene države članice.

MNENJA AGENCIJE EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

1 **[OSREDNJA TEMA]**
Pandemija koronavirusa in temeljne pravice: letni pregled

4
Izvajanje in uporaba Listine EU o temeljnih pravicah na nacionalni ravni

7
Enakost in nediskriminacija

10
Rasizem, ksenofobija in s tem povezana nestrpnost

13
Enakost in vključevanje Romov

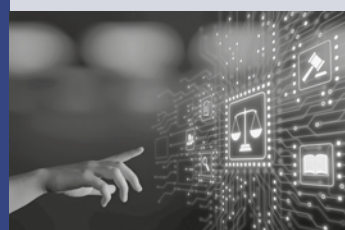
16
Azil, vizumi, migracije, meje in vključevanje

19
Informacijska družba, zasebnost in varstvo podatkov

22
Otrokove pravice

25
Dostop do pravnega varstva

27
Napredek pri izvajanju Konvencije o pravicah invalidov



Rokopis je bil dokončan aprila 2021.

Niti Agencija Evropske unije za temeljne pravice niti osebe, ki delujejo v njenem imenu, niso odgovorne za uporabo podatkov iz te publikacije.

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-304-2	ISSN 2467-2556	doi:10.2811/06175	TK-AM-21-001-SL-C
PDF	ISBN 978-92-9461-277-9	ISSN 2467-2785	doi:10.2811/39683	TK-AM-21-001-SL-N

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice, 2021

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Za vsako uporabo ali reprodukcijo fotografij ali drugega gradiva, ki ni zaščiten z avtorskimi pravicami Agencije Evropske unije za temeljne pravice, je treba pridobiti dovoljenje neposredno od imetnikov avtorskih pravic.

Fotografije:

Na naslovnici: © silkfactory/iStock; © Sikov/Adobe Stock; © Marcello Paternostro/Evropska unija

Na strani 1: © xavierarnau/iStock

Na strani 2: © Fundación Secretariado Gitano (FSG)

Na strani 3: © Shutter B/Adobe Stock

Na straneh 4-5: © FRA

Na strani 7: © Cate Gillon/Getty Images

Na strani 8: © utlanov/Adobe Stock

Na strani 9: © NurPhoto/Getty Images

Na strani 10: © Satjawat/Adobe Stock

Na strani 11: © Lidia_Lo/Adobe Stock

Na strani 12: © Kypros/Alamy Stock Photo

Na strani 13: © Nigel Crump/Alamy Stock Photo

Na strani 14: © ton koene/Alamy Stock Photo

Na strani 15: © Pierre Andrieu/AFP via Getty Images

Na strani 16: © Angelos Tzortzinis/Evropska unija

Na strani 17: © Marcello Paternostro/Evropska unija

Na strani 18: © Sean Gallup/Getty Images

Na strani 19: © bluedesign/Adobe Stock

Na strani 20: © Monopoly919/Adobe Stock

Na strani 21: © Sikov/Adobe Stock

Na strani 22: © New Africa/Adobe Stock

Na strani 23: © silkfactory/iStock

Na strani 25: © kumikomini/iStock

Na strani 26: © RomanR/Adobe Stock

Na strani 27: © Tommy Larey/Adobe Stock

Na strani 28: © elypse/Adobe Stock

Na strani 29: © H_Ko/Adobe Stock

1 [OSREDNJA TEMA]

PANDEMIJA KORONAVIRUSA IN TEMELJNE PRAVICE: LETNI PREGLED

Ob svetovnem širjenju pandemije bolezni COVID-19 so organi po vsej Evropski uniji sprejeli številne omejitvene ukrepe za zaščito življenja in zdravja ljudi. Ti so vplivali na mnoge temeljne pravice, kot so pravica do gibanja in zbiranja, pravica do zasebnega in družinskega življenja, vključno z varstvom osebnih podatkov, ter pravica do izobraževanja, dela in socialne varnosti. Pandemija in odzivi, ki jih je ta sprožila, so še povečali obstoječe izzive in neenakosti na vseh področjih življenja, pri čemer so bile še zlasti prizadete ranljive skupine ljudi. Povečalo se je tudi število rasističnih dogodkov. Če želimo za obvladovanje pandemije uporabiti pristop, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic, so potrebni uravnoteženi ukrepi, ki so zakoniti ter so nujni, začasni in sorazmerni. Pri tem je treba obravnavati tudi socialno-ekonomske učinke pandemije ter zaščititi ranljive skupine ljudi in se boriti proti rasizmu.

Pandemija in sprejeti ukrepi za njeno zajezitev so pomembno vplivali na vse vidike našega zasebnega in kolektivnega življenja, pa tudi na delovanje naših demokratičnih institucij, kot kažejo dokazi. Pandemija je razkrila nove izzive pri spoštovanju temeljnih vrednot delovanja naših držav in Evropske unije. Poleg tega ima posledice za naše temeljne pravice. Omejitve vplivajo na našo osebno in družbeno interakcijo ter na varstvo naših občutljivih osebnih podatkov. Hkrati bodo socialne in gospodarske posledice pandemije trajne ter bodo bistveno povečale že obstoječe neenakosti.



Kot je bilo večkrat poudarjeno na mednarodni in nacionalni ravni ter ravni EU, je ključno, da nujni in omejitveni ukrepi v celoti spoštujejo mednarodne človekove pravice in standarde vladavine prava, kot jih opredeljujejo mednarodni instrumenti in oblikuje zadevna sodna praksa. Ti standardi so opredeljeni v številnih dokumentih iz verodostojnih virov in pomenijo smernice za nosilce odgovornosti, kako bolje zaščititi pravice ljudi do življenja in zdravja na način, da se ohranijo tudi vse njihove druge pravice.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.1

Države članice EU bi morale pri sprejemanju omejevalnih ukrepov v izrednih razmerah, kot jih je povzročila pandemija COVID-19, oceniti in uravnotežiti zahteve glede uveljavljanja različnih temeljnih in človekovih pravic. Za doseganje takega ravnotežja bi morale upoštevati mednarodne standarde na področju človekovih in temeljnih pravic, vključno z ustrežno sodno prakso in smernicami mednarodnih organov za človekove pravice. V oblikovanje, izvajanje in spremljanje omejevalnih ukrepov bi morale vključiti tudi nacionalne upravne organe za varstvo človekovih pravic. Ti ukrepi bi morali biti nujni, začasni in strogo sorazmerni.

Države članice EU bi morale zagotoviti, da imajo omejevalni ukrepi pravno podlago ter da jih nadzorujejo sodišča, parlamenti, upravni organi za varstvo človekovih pravic in drugi deležniki, vključno s civilno družbo.

Institucije EU bi morale še naprej spremljati nujne ukrepe ob upoštevanju temeljnih vrednot EU, kot so določene v členu 2 PEU, vključno s temeljnimi pravicami, pravno državo in demokracijo. Dokumenti politike, kot je novo letno poročilo o evropskem mehanizmu pravne države, bi morali po potrebi odražati rezultate spremljanja nujnih ukrepov.



MNENJE AGENCIJE FRA 1.2

Države članice EU bi morale izboljšati odpornost svojih sistemov zdravstvenega varstva, socialnega varstva in socialne pomoči, da bi zagotovile pravične storitve za vse, tudi v času krize. Da bi to lahko usklajeno dosegli po vsej EU, bi bilo treba nemudoma sprejeti predlog Evropske komisije za močno evropsko zdravstveno unijo. Cilj predloga je bistveno izboljšati varovanje zdravja, pa tudi socialno in gospodarsko življenje po vsej EU.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.3

Države članice EU bi morale okrepiti svoja prizadevanja za zagotovitev neprekinjenega izobraževanja za vse otroke v vseh okoliščinah, zlasti v času krize, kot je kriza, ki jo je povzročila pandemija COVID-19. V zvezi s tem bi morale prednostno vzpostaviti digitalno infrastrukturo na vseh stopnjah izobraževanja in zagotoviti ustrezno usposabljanje učiteljev za delo v digitalnem okolju. Pri tem bi bilo treba pozornost nameniti akcijskemu načrtu za digitalno izobraževanje (za obdobje 2021–2027), v katerem je to predlagano in ki poziva k tesnejšemu sodelovanju na ravni EU za prilagoditev sistemov izobraževanja in usposabljanja digitalni dobi.

Države članice EU bi morale tudi zagotoviti, da je ta digitalna infrastruktura vključujoča. To pomeni, da bi bilo treba poskrbeti za potrebe socialno izključenih in ranljivih otrok, kot so invalidni otroci, romski otroci in otroci Travellerjev ter otroci migrantov in beguncev.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.4

EU in njene države članice bi se morale še naprej boriti proti diskriminaciji, ki jo povzroča pandemija COVID-19, sovražnemu govoru ter rasizmu do etničnih manjšin, migrantov in beguncev ali oseb z migrantskim ozadjem. To vključuje izboljšanje ukrepov proti dezinformacijam, ki širijo sovražni govor, ter diskriminatornim in rasističnim pogledom, zlasti na spletu.

Kot je poudaril Evropski parlament, „morajo tudi v izrednih razmerah prevladati temeljna načela pravne države, demokracije in spoštovanja temeljnih pravic“. Pri tem je zelo pomembna Listina EU o temeljnih pravicah, ko gre za ukrepe EU in ukrepe držav članic, ki jih zavezuje zakonodaja EU. Agencija EU za temeljne pravice je v svojih biltenih v letu 2020 opozarjala na z dokazi podprte posledice pandemije za temeljne pravice v EU.

Na nacionalni ravni omejevalne ukrepe nadzorujejo sodišča, parlamenti, organi za človekove pravice, civilna družba in drugi deležniki. Ti so priznali potrebo po izrednih ukrepih za zajezitev pandemije, vendar pa so nasprotovali ukrepom, ki niso bili zakoniti, so trajali dlje časa in so bili nesorazmerni. Poudarili so tudi pomen boja proti diskriminaciji, sovražnemu govoru in rasizmu, povezanih z boleznijo COVID-19.

Sodobna znanost se je na ta izziv odzvala v rekordnem času, tako da so bila cepiva na voljo že proti koncu leta 2020. Kljub temu je pandemija razkrila vrzeli v zmogljivosti in pripravljenosti naših sistemov zdravstvenega varstva, izobraževanja, zaposlovanja in socialne zaščite ter njune omejitve za obvladovanje take krize in za izpolnjevanje obveznosti glede pravic vseh do zdravja, izobraževanja, dela ter socialne varnosti in pomoči. Razkrila je tudi našo omejeno zmogljivost za zaščito pravic ranljivejših. Pandemija je preskusni kamen glede naše pripravljenosti, da pri doseganju socialno pravičnega prehoda na trajnostni razvoj držimo obljubo, da ne bomo nikogar pustili ob strani, k čemur smo se skupaj zavezali v Agendi 2030.

EU in njene države članice pa so si kljub pomanjkljivostim močno prizadevale podpreti svoje sisteme zdravstvenega varstva, izobraževanja in socialne zaščite ter pomagati posameznikom in podjetjem pri spopadanju z gospodarsko recesijo in tveganjem brezposelnosti.

Dodana vrednost EU je bila znova ključnega pomena. Vzpostavila je namreč različne instrumente za pomoč državam članicam pri financiranju njihovih ukrepov. Institucije EU so se dogovorile o svežnju ukrepov za oživitve gospodarstva v višini 1,8 bilijona EUR. Ta sveženj združuje proračun EU za obdobje 2021–2027 in začasni instrument EU za okrevanje *NextGenerationEU*, ki Evropski komisiji omogoča zbiranje sredstev na kapitalskem trgu za odpravo neposredne gospodarske in socialne škode zaradi pandemije.

Ti finančni ukrepi EU skupaj z instrumenti politike za spodbujanje človekovih in temeljnih pravic, kot je evropski steber socialnih pravic, tvorijo celovit okvir za podporo nacionalnim prizadevanjem.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.5

Države članice EU bi se morale osredotočiti na potrebe ranljivih skupin, ki so najbolj izpostavljene tveganju okužbe in/ali hude bolezni. To so starejše osebe, stanovalci v domovih starejših občanov, osebe s pridruženimi kroničnimi zdravstvenimi težavami, ter tisti, ki živijo v omejenih in prenatrpanih prostorih ali slabih življenjskih in stanovanjskih razmerah. To vključuje tudi številne Rome in Travellerje ter osebe v sprejemnih centrih ali centrih za pridržanje migrantov in beguncev, zaporih ter zatočiščih za brezdomce.

Zato bi bilo treba tem skupinam prednostno omogočiti dostop do cepiv ter jim zagotoviti enakopraven dostop do zdravstvenih in socialnih storitev.



2

IZVAJANJE IN UPORABA LISTINE EU O TEMELJNIH PRAVICAH NA NACIONALNI RAVNI

Leto 2020 je bilo za Listino EU o temeljnih pravicah poseben mejnik. Dne 7. decembra je preteklo natanko 20 let od proglasitve Listine v Nici. Evropska komisija je na ta datum začela izvajati svojo novo „strategijo za okrepitev uporabe Listine o temeljnih pravicah v EU“. Strategija daje večji poudarek uporabi Listine v državah članicah in vlogi nacionalnih akterjev pri zagotavljanju, da se Listina dejansko uporablja in učinkuje na življenja ljudi. Je načrt za nadaljnja skupna prizadevanja v prihodnjih letih. Komisija je spodbujala tudi bolj usklajeno izvajanje Listine na ravni EU. Medtem so nacionalna sodišča, parlamenti, vlade in drugi akterji pri njeni uporabi še naprej dosegali mešane rezultate. Nacionalna sodišča so Listini namenjala vse večjo pozornost, vendar so bili vladni ukrepi za spodbujanje njene uporabe še vedno pomanjkljivi. Kriza zaradi pandemije COVID-19 je otežila varstvo temeljnih pravic, vendar je pritegnila tudi več pozornosti k listini EU o človekovih pravicah.



Listina je temeljnega pomena za upravljanje na ravni EU ter nacionalno in lokalno raven upravljanja, saj je na področju uporabe prava EU zavezujoča. Vendar se je izkazalo, da se Listina na nacionalni ravni še vedno precej omejeno uporablja. Potrebna sta torej nadaljnja podpora EU in njenih držav članic ter okrepljeno sodelovanje. Tri mnenja, navedena v nadaljevanju, zadevajo upravljanje na ravni EU, na nacionalni oziroma lokalni ravni.



Raven EU

MNENJE AGENCIJE FRA 2.1

Institucije EU bi morale pri razpravah o uporabi Listine, kot je predlagano v strategiji Evropske komisije za izvajanje Listine, zagotoviti, da se dokazi ustreznih nacionalnih akterjev ustrezno upoštevajo. Poleg agencije FRA bi bilo treba pozornost nameniti tudi drugim agencijam EU, ki lahko prispevajo k boljšemu izvajanju in spodbujanju pravic iz Listine. Odbor regij bi lahko sodeloval pri letni izmenjavi obetavnih praks in izzivov pri uporabi in spodbujanju določb Listine na lokalni ravni. To bi lahko zagotovilo dodatne dokaze za medinstitucionalno razpravo na ravni EU, na katero se sklicuje strategija za izvajanje Listine.

Čeprav je v novi strategiji Evropske komisije za okrepitev uporabe Listine večja politična pozornost namenjena nacionalni ravni, so v njej napovedane tudi dodatne smernice, spodbude in podpora EU, tudi v okviru novih programov EU. V njej je na primer napovedano, da bo Evropska komisija okrepila svoje partnerstvo z državami članicami EU v različnih okvirih, da bi jim pomagala pri izvajanju Listine.

Poleg tega Komisija Svet in Parlament poziva, naj se vključita v medinstitucionalno razpravo. Pri tem imajo pomembno vlogo tudi agencije. Čeprav se strategija pogosto sklicuje na agencijo FRA in njeno delo, na splošno ne obravnava vloge agencij EU. K uporabi Listine lahko prispevajo vse agencije EU, čeprav so različno ozaveščene o Listini in obveznostih, ki izhajajo iz nje, različna pa je tudi njihova pripravljenost za boljše ozaveščanje, je poročala agencija FRA.

Listina ni pomembna le za ključne institucije EU, temveč za vse akterje EU, kot je na primer Odbor regij. Pri tem ima komisija za državljanstvo, upravljanje ter institucionalne in zunanje zadeve (CIVEX) nedvomno pomembno vlogo pri

izpostavljanju lokalnih praks ter spodbujanju izmenjave mnenj med regionalnimi in lokalnimi akterji o tem, kako najbolje uporabljati Listino in spodbujati njeno izvajanje.

Nacionalna raven

Po podatkih, zbranih za to poročilo in prejšnja poročila o temeljnih pravicah, nacionalne politike pomanjkljivo spodbujajo uporabe Listine. Zato se strategija za izvajanje Listine 2020 osredotoča zlasti na vlogo držav članic EU pri njenem izvajanju. Strategija vsebuje številne konkretne predloge za ukrepanje držav članic, zato predstavlja načrt za prihodnja leta.

Uporaba Listine bi se lahko okrepila z vzpostavitvijo informacijskih točk v nacionalnih upravah, prilagoditvijo postopkov v zvezi z ocenami učinka in pravnim nadzorom, zagotovitvijo, da odbori z zadostnim strokovnim znanjem o Listini spremljajo upravljanje sredstev EU, ali ne nazadnje z vzpostavitvijo in/ali okrepitevijo nacionalnih institucij za človekove pravice.

Drugi ukrepi, ki jih določa strategija, zahtevajo osvežitev nacionalnih ukrepov politike, na primer na področju usposabljanja, ozaveščanja ali spodbujanja podpornega in varnega okolja za organizacije civilne družbe in zagovornike pravic. Ti predlogi bodo zahtevali spremembo kulture temeljnih pravic na nacionalni ravni, za katero se zdi, da se je do zdaj osredotočala na nacionalno ustavno pravo ter Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zaradi česar se dodana vrednost Listine premalo izkorišča.



MNENJE AGENCIJE FRA 2.2

Države članice EU bi morale razmisliti o vzpostavitvi posebnih informacijskih točk, kot so pozvane v okviru strategije za izvajanje Listine. Tako bi lahko vlade nacionalne ukrepe usklajevale z ukrepi na ravni EU ter na regionalni in lokalni ravni za učinkovitejšo uporabo nove strategije za izvajanje Listine. Najbolje bi bilo, da bi izvajanje strategije sledilo strukturiranemu procesu, ki bi temeljil na konkretnih ciljih, mejnikih in časovnih okvirih. V ta namen bi se lahko pripravil poseben akcijski načrt za izvajanje Listine ali bi se v obstoječe akcijske načrte ali strategije vključili posebni sklici nanjo. Da bi omogočili vzajemno učenje in izmenjavo sinergij, bi moralo sprejemanje in izvajanje teh dokumentov načrtovanja potekati hkrati z usklajevanjem na ravni EU, na primer s ciljno usmerjenimi razpravami v okviru programa delovne skupine za temeljne pravice, državljanске pravice in prosto gibanje oseb (FREMP).



MNENJE AGENCIJE FRA 2.3

Države članice EU bi morale spodbujati novo strategijo za izvajanje Listine med lokalnimi in regionalnimi organi ter proučiti, kako bi se lahko ti organi pogosteje sklicevali na temeljne pravice na splošno in zlasti na njeno dodano vrednost ter jih spodbujali. Lokalni in regionalni organi bi morali zagotoviti, da se ustrezni lokalni in regionalni instrumenti, postopki in politike sklicujejo na Listino. Obstoječe prakse iz Listine bi bilo treba sporočiti novim nacionalnim informacijskim točkam, da se zagotovi izmenjava teh praks in izkušenj z drugimi državami članicami, na primer prek evropskega portala e-pravosodje. Mesta bi lahko razmislila o tem, da bi postala mesta človekovih pravic in s tem okrepila vprašanja temeljnih pravic pri svojem delu, programih in dejavnostih.

Lokalna raven

Lokalne uprave niso dobro seznanjene z Listino, kot je razvidno iz **analize podatkov na podlagi posvetovanj agencije FRA**, ki jih je Evropska komisija opravila med pripravo strategije. Hkrati se Listina uporablja za „regionalne ali lokalne organe ter za javne organizacije pri njihovem izvajanju prava Unije“ (glej pojasnila, člen 51, *Uradni list Evropske unije* C 303, 14.12.2007, str. 17).

V strategiji je izraz „lokalen“ (v vseh oblikah) uporabljen 17-krat. Strategija države članice poziva še, naj poleg izmenjave najboljših praks iz Listine na lokalni ravni ter spodbujanja podpornega in varnega okolja za organizacije civilne družbe in zagovornike pravic na lokalni ravni zagotovijo tudi zadostne smernice na lokalni ravni, da bodo lokalni organi lahko izpolnjevali svoje obveznosti iz Listine. Strategija opozarja tudi na potencial lokalnih akterjev za ozaveščanje o pravicah ljudi in o tem, kaj lahko ljudje storijo, če so kršene njihove pravice.

Agencija FRA trenutno pripravlja temeljni načrt za mesta človekovih pravic v EU. Ta okvir zavez bo vključeval različne elemente, povezane z Listino, in bi lahko pripomogel k povečanju njene uporabe na lokalni ravni.

3

ENAKOST IN NEDISKRIMINACIJA

Evropska komisija je leta 2020 sprejela pomembne strategije in akcijske načrte za spodbujanje Unije enakosti, s čimer je oblikovala celovit okvir za ukrepanje na ravni EU in nacionalni ravni. Čeprav je sprejemanje direktive o enakem obravnavanju zastalo, je Komisija poudarila, da je treba okrepiti organe za enakost in izboljšati podatke o enakosti. Prizadevanja za spodbujanje pravic lezbijk, gejev, biseksualne, transspolne, nebinarne, interspolne in queer osebe (LGBTIQ) so bila okrepljena s sprejetjem prve strategije EU za enakost LGBTIQ oseb. Vendar so dokazi tudi pokazali, da se na nekaterih področjih in v državah članicah povečuje število izkušenj LGBTIQ oseb z diskriminacijo in kaznivimi dejanji iz sovraštva. Medtem so pandemija COVID-19 in z njo povezani ukrepi občasno še povečali socialne neenakosti, pri čemer so bili zlasti prizadeti starejši.



Zakonodaja EU za boj proti diskriminaciji na podlagi spola, rase ali narodnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti temelji na členu 19 Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU). Svet EU je sprejel celovito zakonodajo za zaščito pred diskriminacijo na podlagi spola ali rase ali narodnosti na ključnih področjih življenja. To so področja zaposlovanja in dela, izobraževanja, čeprav to ni zajeto v direktivah o enakosti spolov; socialne zaščite ter dostopa do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, vključno s stanovanji, ter oskrbe z njimi. Po drugi strani zakonodaja EU zaščito pred diskriminacijo na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti in spolne usmerjenosti zagotavlja le na področju zaposlovanja in dela.

Zato so nekatere zaščitene značilnosti iz člena 19 PDEU (spol, rasa ali narodnost) deležne širšega varovanja kot druge (vera ali prepričanje, starost, invalidnost in spolna usmerjenost), kar vodi v umetno hierarhijo zaščiteneh pravic. Evropska komisija je leta 2008 predlagala direktivo o enakem obravnavanju.

Z njenim sprejetjem bi bila ta vrzel odpravljena, in sicer z razširitvijo zaščite pred diskriminacijo na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti in spolne usmerjenosti na področja izobraževanja, socialne zaščite ter dostopa do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, ter oskrbe z njimi. Svet EU leta 2020 ni dosegel napredka pri sprejemanju tega predloga Komisije.

Evropski parlament je ponovno pozval k sprejetju predloga, Evropska komisija pa je države članice še naprej pozivala, naj hitro dosežejo dogovor o besedilu. Medtem se je med pandemijo COVID-19 pokazalo povečano tveganje za diskriminacijo, s katero se ljudje lahko srečujejo v času zdravstvenih kriz iz različnih razlogov, ki presegajo spol, raso ali narodnost, zlasti na podlagi starosti.



MNENJE AGENCIJE FRA 3.1

Na podlagi izkušenj, pridobljenih med pandemijo COVID-19, bi moral zakonodajalec EU proučiti vse možnosti za takojšnje sprejetje direktive o enakem obravnavanju. S tem bi zagotovili, da bi zakonodaja EU zagotavljala celovito zaščito pred diskriminacijo na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti in spolne usmerjenosti na ključnih področjih življenja, kot so izobraževanje, socialna zaščita, vključno s socialno varnostjo in zdravstvenim varstvom, ter dostop do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, vključno s stanovanji, ter oskrba z njimi.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.2

Institucije EU in države članice bi morale spremeniti in vključiti pristop k staranju in starejšim, ki temelji na pravicah, tudi v svoje strategije za izhod iz pandemije. Ta pristop bi se moral odražati v vseh ustreznih pobudah in politikah, vključno z ukrepi za izvajanje evropskega stebra socialnih pravic in spodbujanje politik socialnega vključevanja. To pomeni:

- boj proti predsodkom do starosti, ki vodijo v diskriminacijo na podlagi starosti, ki ovira enako obravnavanje starejših oseb in polno uživanje njihovih temeljnih pravic;
- spodbujanje udeležbe starejših v vseh vidikih družbenega življenja, tudi pri oblikovanju in spremljanju izvajanja ukrepov, ki jih zadevajo;
- osredotočanje na ranljivejše osebe in zadovoljevanje posebnih potreb, ki jih lahko imajo, s pomočjo vseh razpoložljivih sredstev, vključno z dostopnimi novimi tehnologijami in digitalnimi orodji, ob hkratnem ohranjanju nedigitalnih storitev;
- zbiranje in analiziranje zanesljivih podatkov in dokazov o pravicah in dobrem počutju starejših.

Dokazi kažejo, da so bili med najbolj prizadetimi zaradi pandemije COVID-19 in med njo starejši. Starejše osebe so bile zaradi pogostejših obstoječih zdravstvenih težav bolj izpostavljene tveganju za zdravje kot mlajše starostne skupine.

Pandemija je imela tudi širše posledice, saj je vplivala na dobro počutje in pravice starejših oseb. Starostni stereotipi in diskriminacijski diskurz, omejevalni ukrepi na podlagi starosti, težave pri dostopu do blaga in storitev, tudi zaradi digitalnega razkoraka med generacijami, ter občutki izoliranosti in stres so spodkopali njihovo pravico do dostojnega in samostojnega življenja ter vključenosti, ki je zapisana v Listini EU o človekovih pravicah. Ti dejavniki so tudi slabili njihovo pravico do enakega obravnavanja in enakih možnosti, kot je določena v Listini in evropskem stebru socialnih pravic.

Po drugi strani so različni akterji sprejeli ukrepe za ublažitev posledic pandemije za starejše ter za zaščito in pomoč pri uveljavljanju njihovih pravic, tudi z uporabo novih tehnologij in digitalnih orodij. Poleg tega se je leta 2020 okrepila širša razprava o pravicah starejših in njihovem dobrem počutju. Svet EU je sprejel sklepe, v katerih je institucije EU in države članice pozval, naj uporabijo pristop k staranju, ki temelji na pravicah, tudi v svojih strategijah za izhod iz pandemije. Poleg tega je poudaril, da je treba izkoristiti priložnosti digitalizacije za spodbujanje dobrega počutja starejših.





Nekatere države članice so sprejele pravne in politične ukrepe, ki ogrožajo temeljno pravico do enakega obravnavanja ne glede na spolno usmerjenost. Druga raziskava agencije FRA o LGBTI osebah in raziskave, ki so bile izvedene v več državah članicah, so pokazale visoko stopnjo diskriminacije in nadlegovanja LGBTI+ oseb po vsej EU ter opazno zmanjšanje družbene sprejemljivosti. Zlasti vzbuja skrb sovražni govor proti LGBTI+ osebam v javnem diskurzu, saj še dodatno spodbuja diskriminacijo.

Ukrepi za zavezitev pandemije so prizadeli zlasti LGBTI+ osebe, še posebej mlade, ki živijo doma in so zaradi svoje spolne usmerjenosti in/ali spolne identitete žrtve družinskega nasilja. Tako je zaščita njihovih pravic postala še bolj otežena.

Evropska komisija je sprejela strategijo za enakost LGBTIQ oseb za obdobje 2020–2025, v kateri je obravnavala njihov položaj, cilj pa je izboljšanje njihovega položaja. V strategiji so opredeljeni številni ciljno usmerjeni ukrepi v zvezi s štirimi glavnimi stebri, osredotočenimi na boj proti diskriminaciji, zagotavljanje varnosti, oblikovanje vključujočih družb in vodilno vlogo v pozivu k enakosti LGBTIQ oseb po vsem svetu.



MNENJE AGENCIJE FRA 3.3

Država članica EU se priporoča, naj se izogiba ukrepom, ki ogrožajo temeljno pravico do enakega obravnavanja ne glede na spolno usmerjenost in spolno identiteto, in naj še naprej sprejemajo akcijske načrte v skladu s strategijo Komisije za enakost LGBTIQ oseb. Priporoča se jim še, naj še naprej sprejemajo in izvajajo posebne ukrepe, s katerimi bodo zagotovile, da bodo lahko lezbijke in geji ter biseksualne, transspolne in interpolne osebe v celoti uživali vse svoje temeljne pravice v skladu s pravom EU in nacionalnim pravom.

Upoštevati bi morale razpoložljive dokaze o diskriminaciji, vključno s podatki iz druge raziskave agencije FRA na področju LGBTI oseb, ter poiskati in ustrezno obravnavati vrzeli v zaščiti. Upoštevati bi morale tudi smernice iz strategije za enakost LGBTIQ oseb. Zlasti bi bilo treba sprejeti ukrepe za učinkovit boj proti sovražnemu govoru in kaznivim dejanjem iz sovraštva ter obravnavo škodljivih učinkov homofobnih in transfobnih izjav javnih organov in uradnikov.

4

RASIZEM, KSENOFOBIA IN S TEM POVEZANA NESTRPNOST

Leto 2020 je prineslo številne izzive. Pandemija COVID-19 je razkrila obstoječi rasizem, ksenofobijo in s tem povezano nestrpnost ter jih še zaostrila. Zdravstvena kriza se vse pogosteje uporablja kot izgovor za napade na manjšine, vključno z migranti, priseljenci in Romi, ki so bili že pred tem žrtve rasne in etnične diskriminacije, sovražnega govora in kaznivih dejanj iz sovraštva. Gibanje Black Lives Matter je družbe po vsem svetu spodbudilo k reševanju problematike rasizma in diskriminacije s strani organov kazenskega pregona. Evropska komisija je sprejela svoj prvi protirasistični akcijski načrt, v katerem je določila konkretne ukrepe za boj proti rasizmu in etnični diskriminaciji v EU. Številne države članice EU so sprejele ukrepe za pripravo nacionalnih akcijskih načrtov za boj proti rasizmu ter druge ukrepe za boj proti ekstremizmu, kaznivim dejanjem iz sovraštva in sovražnemu govoru.



MNENJE AGENCIJE FRA 4.1

Države članice EU bi morale v celoti in pravilno prenesti ter uporabljati okvirni sklep o boju proti rasizmu in ksenofobiji, s katerim bi inkriminirale rasistična kazniva dejanja iz sovraštva in sovražni govor. V skladu s tem morajo države članice sprejeti potrebne ukrepe za zagotovitev, da rasistični ali ksenofobični motiv velja za oteževalno okoliščino ali da lahko sodišča tak motiv upoštevajo pri določanju kazni.

Poleg celovitega prenosa in izvrševanja zakonodaje EU o boju proti kaznivim dejanjem iz sovraštva bi morale države članice sprejeti ukrepe za spodbujanje žrtev in prič k razkritju in prijavi tovrstnih kaznivih dejanj. Ob tem bi morale okrepiti sposobnost nacionalnih sistemov kazenskega pregona za pravilno odkrivanje in evidentiranje kaznivih dejanj iz sovraštva.

Okvirni sklep Sveta o rasizmu in ksenofobiji (2008/913/PNZ) določa skupni kazenskopравни pristop k nekaterim oblikam rasizma in ksenofobije, ki pomenijo sovražni govor in kazniva dejanja iz sovraštva. Evropska komisija je proti dvema državama članicama, ki navedenega okvirnega sklepa nista v celoti in pravilno vključili v nacionalno zakonodajo, začela postopek za ugotavljanje kršitev.

Mednarodni organi za spremljanje so podobno razkrili pravne vrzeli v kazenskih zakonikih številnih držav članic v zvezi s sovražnim govorom ali kriminalizacijo rasne ali ksenofobične motivacije kot oteževalno okoliščino. Evropsko sodišče za človekove pravice in nacionalna sodišča so omejila izkoriščanje svobode govora za upravičevanje sovražnega govora in spodbujanja k sovraštvu.

Rasizem in skrajna desničarska nagnjenja so v letu 2020 še naprej pomenili resne izzive po vsej EU. Veliko ljudi je bilo podobno kot v prejšnjih letih umorjenih v kaznivih dejanjih iz sovraštva in ekstremizma. Mednarodni in nacionalni organi za človekove pravice so izrazili zaskrbljenost zaradi vse pogostejšega sovražnega govora na spletu, ki ga pogosto izvajajo mediji ali politične osebnosti ter je usmerjen proti migrantom in etničnim manjšinam.

Raziskava je razkrila, da etnične manjšine, zlasti migranti, vse pogosteje doživljajo diskriminacijo na različnih področjih življenja, pri splošni javnosti pa še vedno obstajajo diskriminatorna prepričanja in stereotipi. Ti trendi so se po poročanju agencije FRA in drugih z izbruhom pandemije COVID-19 še okrepili.

Člen 21 Listine EU o temeljnih pravicah prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi narodnosti ali rase. Podobno direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES) prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi narodnosti ali rase pri dostopu do izobraževanja, zaposlitve, storitev, vključno s stanovanji, ter socialne zaščite, vključno z zdravstvenim varstvom. Kot navajajo poročila Evropske komisije in mednarodnih organov za spremljanje človekovih pravic, številne države članice določb direktive še vedno ne izvajajo pravilno.

Komisija je proti državam članicam, ki so diskriminirale romske otroke v izobraževanju, nadaljevala postopke za ugotavljanje kršitev. Mednarodni organi za človekove pravice so medtem izrazili zaskrbljenost glede neodvisnosti organov za enakost, ustanovljenih v skladu z direktivo o rasni enakosti.



MNENJE AGENCIJE FRA 4.2

Države članice EU bi morale pomembno izboljšati učinkovitost svojih ukrepov in institucionalnih ureditev za celovito in pravilno izvrševanje direktive o rasni enakosti. Zlasti bi morale okrepiti neodvisnost organov za enakost. Zagotoviti bi morale, da imajo ti organi ustrezna pooblastila in sredstva za učinkovito izpolnjevanje nalog, ki so jim dodeljene v zakonodaji EU o nediskriminaciji.



Čeprav so lahko nekatere oblike etničnega profiliranja zakonite, je diskriminatorno profiliranje v nasprotju z načeli iz Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in drugimi mednarodnimi standardi, vključno s tistimi, ki jih vsebujejo Evropska konvencija o človekovih pravicah in povezana sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice ter Listina EU o temeljnih pravicah. Člen 11(3) policijske direktive (2016/680) o avtomatiziranem sprejemanju posameznih odločitev prepoveduje „[o]blikovanje profilov, ki ima za posledico diskriminacijo posameznikov na podlagi posebnih vrst osebnih podatkov“. Med njimi so podatki, ki razkrivajo rasno ali etnično poreklo in versko prepričanje, ter genetski in biometrični podatki.

Diskriminatorno profiliranje na podlagi etnične pripadnosti se v EU še vedno izvaja, kar potrjujejo prejšnja poročila o temeljnih pravicah ter raziskave in poročila mednarodnih organov za spremljanje. Nekatere države so poročale o nesorazmernem izvrševanju omejitev, povezanih s pandemijo COVID-19, v zvezi z etničnimi manjšinami. Razprave o preprečevanju policijskega rasizma in boju proti njemu, ki so jih spodbudili primeri po vsej EU in gibanje *Black Lives Matter*, so sprožile številne spremembe na ravni EU in na nacionalni ravni.



MNENJE AGENCIJE FRA 4.3

Države članice EU bi morale sprejeti potrebne ukrepe za preprečevanje in popolno odpravo diskriminatornega ravnanja policistov. To je mogoče doseči z oceno obstoječih zaščitnih ukrepov proti institucionalnim oblikam diskriminacije, vključno z jasnimi izjavami o poslanstvu, zanesljivimi sistemi za pregled uspešnosti v zvezi s preprečevanjem institucionalne diskriminacije ter vključujočimi in učinkovitimi neodvisnimi pritožbenimi mehanizmi.

Organi kazenskega pregona bi morali izdajati posebne, praktične in uporabne smernice za preprečevanje, da bi policisti med opravljanjem svojih nalog oblikovali diskriminatorne etnične profile, in jih vključiti v standardne operativne postopke in kodekse ravnanja ter o njih sistematično obveščati uradnike na terenu.



MNENJE AGENCIJE FRA 4.4

Državam članicam EU se priporoča, naj oblikujejo posebne nacionalne akcijske načrte za boj proti rasizmu, rasni diskriminaciji, ksenofobiji in povezanim oblikam nestrpnosti. Z izvajanjem teh načrtov bi države članice EU pridobile učinkovit okvir za izpolnitev svojih obveznosti v skladu z direktivo o rasni enakosti ter okvirnim sklepom o boju proti rasizmu in ksenofobiji.

Države članice EU bi morale v skladu z akcijskim načrtom EU za boj proti rasizmu razmisliti o pripravi participativnih nacionalnih načrtov, ki bi vključevali regionalne in lokalne organe, organe za enakost in civilno družbo. Poleg tega bi bilo treba učinek in učinkovitost sprejetih ukrepov redno in pregledno ocenjevati v skladu z jasnimi cilji in roki ter na podlagi dokazov in z uporabo kazalnikov uspešnosti.

EU je leta 2020 okrepila svoja prizadevanja za boj proti rasizmu. Evropska komisija je sprejela prvi akcijski načrt EU za boj proti rasizmu, in to za obdobje 2020–2025. V številnih drugih instrumentih politike, vključno s strategijo EU o pravicah žrtev za obdobje 2020–2025 in novim strateškim okvirom EU za Rome, je obravnavala tudi rasizem, nadlegovanje in nasilje zaradi predsodkov ter zaščito in podporo žrtvam kaznivih dejanj iz sovraštva.

Skoraj 20 let po svetovni konferenci ZN proti rasizmu je države pozvala, naj pripravijo in izdelajo nacionalne akcijske načrte proti rasizmu, vse države članice EU pa je pozvala, naj do konca leta 2022 pripravijo in sprejmejo nacionalne akcijske načrte proti rasizmu in rasni diskriminaciji. Leta 2020 so številne države članice sprejele ukrepe za pripravo nacionalnih akcijskih načrtov za boj proti rasizmu, ksenofobiji in povezanim oblikam nestrpnosti.

Vendar so mednarodni organi za spremljanje izrazili pomisleke glede pomanjkljivosti pri oblikovanju takšnih nacionalnih akcijskih načrtov, pri čemer so opozorili, da bi lahko takšne pomanjkljivosti negativno vplivale na njihovo izvajanje, učinek in spremljanje. Nekateri namreč rasizma ne obravnavajo celovito, mnogi ne opredeljujejo dovolj natančno konkretnih korakov, primanjkuje pa tudi sredstev za doseganje ciljev, meril uspešnosti in kazalnikov za merjenje napredka.

5

ENAKOST IN VKLJUČEVANJE ROMOV

Prvi okvir EU za nacionalne strategije vključevanja Romov se je končal leta 2020, novi desetletni strateški okvir pa se je začel izvajati med pandemijo COVID-19. Prvi okvir je prinesel le majhen splošni napredek. Ocene kažejo nekaj koristi na področju izobraževanja in zmanjševanja revščine, na ključnih področjih, kot so zaposlovanje, zdravstveno varstvo in stanovanja, pa koristi ni bilo ali se je stanje celo poslabšalo. Novi strateški okvir EU za Rome za enakost, vključevanje in udeležbo določa ambiciozne cilje na sedmih ključnih področjih: ti so nediskriminacija, vključevanje, sodelovanje, izobraževanje, zaposlovanje, zdravje in stanovanja. Določa strožji okvir spremljanja s številnimi določljivimi in merljivimi cilji za spremljanje napredka. Pandemija je nesorazmerno bolj prizadela romske in potujoče skupnosti, saj je nesorazmerno povečala neenakosti ter v nekaterih državah podžigala anticiganizem in predsodke proti Romom.



Člen 21 Listine EU o temeljnih pravicah prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi etničnega ali socialnega porekla ali pripadnosti narodnosti manjšini. Direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES) že 20 let spodbuja enako obravnavanje ter prepoveduje neposredno in posredno diskriminacijo, vključno z nadlegovanjem, na podlagi rase ali narodnosti na področjih, kot so zaposlovanje, izobraževanje, socialna zaščita in socialne ugodnosti, zdravstveno varstvo ali dostop do blaga in storitev, vključno s stanovanji.

Vendar je anticiganizem, ki je pomembna ovira za napredek pri vključevanju Romov, globoko zakoreninjen. Po raziskavi agencije FRA o temeljnih pravicah iz leta 2019, ki je zajela splošno prebivalstvo, bi bilo za skoraj polovico državljanov EU (46 %) neprijetno, če bi imeli za sosede Rome ali Travellerje. Pandemija COVID-19, ki je nesorazmerno prizadela romske skupnosti in Travellerje, je še povečala neenakosti ter v nekaterih državah dodatno podžigala anticiganizem in predsodke proti Romom.



MNENJE AGENCIJE FRA 5.1

Države članice EU bi morale na podlagi izkušenj, pridobljenih med pandemijo COVID-19, zagotoviti, da se boj proti diskriminaciji in anticiganizmu vključi v vsa področja politike njihovih nacionalnih strategij za Rome. Strategije bi morale vključevati ciljno usmerjene ukrepe za boj proti anticiganizmu ter diskriminaciji Romov in Travellerjev.

Takšne ukrepe bi bilo treba oblikovati in izvajati skupaj z romskimi skupnostmi in njihovimi predstavniki, da bi se spodbujali pozitivni diskurzi o Romih in Travellerjih ter povečala ozaveščenost o njihovi zgodovini diskriminacije, segregacije in preganjanja.



MNENJE AGENCIJE FRA 5.2

Države članice EU bi morale izvajati usklajene ukrepe, da bi socialno izključenim in marginaliziranim otrokom Romov in Travellerjev zagotovili dostop do orodij za učenje na daljavo. Vsi ukrepi na področju izobraževanja bi morali vključevati ciljno usmerjene ukrepe, prilagojene posebnim potrebam različnih skupin Romov in Travellerjev, zlasti na podlagi pozitivnih izkušenj z romskimi učitelji in mediatorji. Države članice bi morale razmisliti o spodbujanju zaposlovanja, usposabljanja in napotitev več romskih mediatorjev in učiteljev romskega porekla. Zagotoviti bi morale tudi, da so ciljno usmerjeni ukrepi trajnostni in ustrezno financirani, pri čemer bi morale uporabiti sredstva EU in druge možnosti financiranja za ukrepe, namenjene Romom, ter za strukturne reforme za vključujoče izobraževanje.

V členu 14 Listine EU o temeljnih pravicah je zapisana pravica do izobraževanja. V evropskem stebru socialnih pravic je poudarjeno, da ima vsakdo pravico do visokokakovostnega in vključujočega izobraževanja (načelo 1 v poglavju I). Najnovejši podatki kažejo, da po vsej EU, tudi v zahodnih državah članicah, večina mladih Romov in pripadnikov Travellerjev predčasno opusti izobraževanje ali usposabljanje. Kljub majhnemu napredku v zadnjem desetletju je razlika v izobraževanju med Romi in splošnim prebivalstvom še vedno velika.

Poleg tega Romi in pripadniki Travellerjev, ki živijo v ločenih in marginaliziranih okoljih, pogosto nimajo potrebne informacijske opreme in/ali dostopa do interneta, kot kažejo ugotovitve agencije FRA in drugih raziskav. Vztrajna neenakost in pomanjkanje uspešnih politik za zagotavljanje osnovne infrastrukture in storitev povečujeta razkorak med Romi in Travellerji ter splošnim prebivalstvom. Vplivata tudi na možnosti romskih otrok, da enakovredno dostopajo do izobraževanja. Med pandemijo COVID-19 so te razmere postale zelo očitne. Raziskava agencije FRA kaže še, da nekateri splošni ukrepi Romov in Travellerjev sploh niso dosegli.

Novi strateški okvir EU za enakost, vključevanje in udeležbo Romov je del splošnih političnih smernic EU za oblikovanje Unije enakosti. Prispeval bo k akcijskemu načrtu EU za boj proti rasizmu za obdobje 2020–2025 ter k izvajanju načel evropskega stebra socialnih pravic in ciljev ZN za trajnostni razvoj.

Prejšnji okvir EU za nacionalne strategije vključevanja Romov, katerega cilj je bil premostiti vrzel med Romi in splošnim prebivalstvom, do leta 2020 ni dosegel zastavljenih velikopoteznih ciljev na področju izobraževanja, zaposlovanja, zdravstvenega varstva in stanovanj. Po podatkih agencije FRA so države članice na nekaterih področjih izobraževanja in zmanjševanja revščine dosegle le majhen napredek, niso pa dosegle napredka na področju zaposlovanja, stanovanj in zdravstva ali se je stanje celo poslabšalo.

Evropska komisija je na podlagi ocene prejšnjega okvira potrdila, da je treba nujno obnoviti in okrepiti zavezanost enakosti, vključevanju in udeležbi Romov na evropski in nacionalni ravni. Novi strateški okvir določa sedem ciljev in z njimi povezanih ciljev, ki jih je treba doseči do leta 2030, s poudarkom na boju proti anticiganizmu in diskriminaciji ter spodbujanju polne udeležbe in vključevanja Romov z združevanjem splošnih in ciljno usmerjenih politik.



MNENJE AGENCIJE FRA 5.3

Države članice EU bi morale dati prednost izvajanju novega strateškega okvira EU za Rome. V svojih nacionalnih načrtih bi morale opredeliti ambiciozne cilje, ki bi upoštevali izkušnje iz prejšnjega okvira EU, ocene nacionalnih strategij in tudi izkušnje med pandemijo COVID-19. Z učinkovitimi sistemi spremljanja bi bilo treba oceniti napredek, pri čemer bi bilo treba meriti učinek splošnih in ciljno usmerjenih ukrepov za socialno vključevanje Romov in Travellerjev ter učinkovito uporabo nacionalnih in evropskih sredstev.

Nacionalne strategije za Rome bi morale vključevati posebno sklicevanje na smiselno sodelovanje Romov in Travellerjev pri oblikovanju, ocenjevanju in spremljanju izvedbenih in drugih ukrepov.



6

AZIL, VIZUMI, MIGRACIJE, MEJE IN VKLJUČEVANJE

Spoštovanje temeljnih pravic na mejah je bilo še vedno eden od glavnih izzivov na področju človekovih pravic v EU. Še vedno so bile smrtne žrtve na morju, nastajale so zamude pri dodeljevanju varnega pristanišča rešenim migrantom in humanitarnim reševalnim čolnom pa so grozili. Poleg tega so se še naprej vrstile obtožbe o zavračanju in nasilju. Evropska komisija je predstavila nov pakt o migracijah in azilu, tj. sveženj predlogov za trdo pravo in dokumentov nezavezujočega prava, ki daje večji poudarek postopkom na meji in predlaga nove oblike solidarnosti. Medtem so se azilni postopki prilagodili za obvladovanje omejitev, povezanih s pandemijo COVID-19. EU je dosegla napredek pri vzpostavljanju svojih obsežnih sistemov informacijske tehnologije in začela proučevati uporabo umetne inteligence za nadzor meja in upravljanje migracij. Po brexitu so za državljane Združenega kraljestva začela veljati nova pravila.



MNENJE AGENCIJE FRA 6.1

Države članice EU bi morale nemudoma in učinkovito preiskati vse obtožbe o zavračanju in grdem ravnanju na mejah ter povečati preglednost sprejetih ukrepov.

Vzpostaviti bi morale učinkovite in neodvisne mehanizme spremljanja na mejah. Za zagotovitev celovitejšega spoštovanja temeljnih pravic bi morali ti mehanizmi zajemati tudi spremljanje dejavnosti nadzora meja, ne le, kot je predlagano v Paktu o migracijah in azilu, postopek preverjanja pred vstopom.

Leta 2020 so splošno priznani organi za človekove pravice poročali o obtožbah o nezakonitem vračanju posameznikov na kopenskih in morskih mejah, včasih tudi s policijskim nasiljem. Člen 78(1) PDEU ter člena 18 in 19 Listine EU o temeljnih pravicah prepovedujejo vračanje (tj. vrnitev posameznika, ki mu grozi preganjanje ali je resno ogrožen) in kolektivne izgone. Člen 7 Uredbe (EU) 2019/1896 o evropski mejni in obalni straži ter člen 4 Zakonika o schengenskih mejah določata, da mora biti upravljanje meja skladno s temeljnimi pravicami. Evropska komisija je v svojem Paktu o migracijah in azilu predlagala nova pravila EU za spremljanje temeljnih pravic na mejah.

Migranti, prijeti zaradi nezakonitega prehoda notranje meje EU, niso sistematično zaslišani, preden se jih vrne v sosednjo državo članico EU. Poleg tega niso sistematično obveščeni o odločitvi o njihovi vrnitvi v drugo državo članico EU.

V skladu s splošnim načelom prava Unije je treba vsako odločitev, ki vpliva na osebo, sprejeti na individualni podlagi, osebe pa imajo pravico do zaslišanja. Ta načela so pomembna varovala, ki posameznikom omogočajo, da sprožijo vprašanja, ki bi lahko vplivala na odločitev o vračanju, in uveljavljajo svojo pravico do učinkovitega pravnega sredstva v skladu s členom 47 Listine.



MNENJE AGENCIJE FRA 6.2

Države članice EU bi morale vzpostaviti in uporabljati postopke za zagotavljanje, da so osebe zaslišane, preden se jih vrne v sosednjo državo članico EU, in jih uradno obvestiti o sprejeti odločitvi.



Zakonodajni predlogi v okviru Pakta o migracijah in azilu dajejo večji poudarek postopkom na meji, hkrati pa predlagajo nove solidarnostne mehanizme. Postopki na meji lahko privedejo do tega, da so prosilci za azil omejeni na objekte na meji ali blizu nje, pogosto na oddaljenih lokacijah, kjer je morda težko izpolniti standarde za sprejem ali uporabiti zaščitne ukrepe za preprečevanje samovoljnega odvzema prostosti, kot zahtevata direktiva o pogojih za sprejem (2013/33/EU) in direktiva o vračanju (2008/115/ES). Posledica bi lahko bilo ravnanje, ki morda ni v skladu s pravico do človekovega dostojanstva, kot jo zagotavlja člen 1 Listine.



MNENJE AGENCIJE FRA 6.3

Države članice EU bi morale pri izvajanju ciljev Pakta o migracijah in azilu zagotoviti, da so pogoji bivanja v objektih za prvi sprejem na mejah ustrezni ter da v celoti spoštujejo pravico do svobode in druge temeljne pravice, določene v Listini EU o temeljnih pravicah. Izvajati bi bilo treba reden nadzor in preventivne ukrepe, da bi se preprečilo dolgotrajno bivanje.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.4

Institucije in agencije EU ter države članice EU bi morale celovito proučiti, kakšen učinek ima posamezna uporaba umetne inteligence na področju notranjih zadev, vključno z azilom, vizumi, priseljevanjem in mejami, na temeljne pravice. Uporabo umetne inteligence bi morali spremljati strogi, učinkoviti in neodvisni nadzorni mehanizmi.

EU in njene države članice za okrepitev odločanja na področju notranjih zadev, vključno z azilom, mejami in priseljevanjem, proučujejo uporabo umetne inteligence. Orodja, ki temeljijo na umetni inteligenci, lahko vplivajo na različne temeljne pravice. Pri zasnovi algoritma lahko na primer pride do pristranskosti ali pomanjkljive preglednosti v zvezi z uporabljenimi podatki, zaradi česar zadevna oseba težko izpodbija rezultate, dobljene s takimi orodji.



MNENJE AGENCIJE FRA 6.5

Institucije in agencije EU ter države članice EU bi morale še naprej ozaveščati o zaščitnih ukrepih za temeljne pravice v obsežnih informacijskih sistemih EU in o njihovi interoperabilnosti. Organi za varstvo podatkov bi morali imeti na voljo ustrezna sredstva za podporo ljudem, ki želijo uveljavljati svojo pravico do dostopa do svojih podatkov, njihovega popravka in izbrisa.

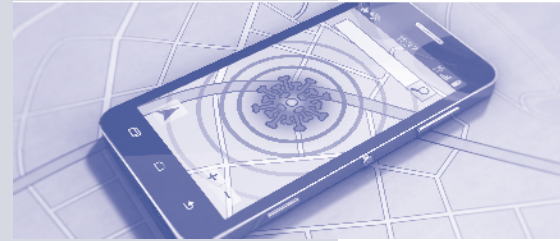
EU je vzpostavila šest obsežnih informacijskih sistemov za podporo državam članicam pri upravljanju migracij, azila in meja ter krepitvi pravosodnega sodelovanja in notranje varnosti. Trije sistemi že delujejo: evropski sistem za primerjavo prstnih odtisov prosilcev za azil (Eurodac), vizumski informacijski sistem (VIS) in schengenski informacijski sistem (SIS). Trenutno razvijajo še naslednje tri sisteme: sistem vstopa/izstopa (SVI), evropski sistem za potovalne informacije in odobritve (ETIAS) in evropski informacijski sistem kazenskih evidenc za državljane tretjih držav (ECRIS-TCN).

Pravni instrumenti, ki vzpostavljajo tovrstne informacijske sisteme in njihovo interoperabilnost, vključujejo številne zaščitne ukrepe za varstvo temeljnih pravic, ki jih določa Listina, kot so varstvo osebnih podatkov (člen 8), nediskriminacija (člen 21) in otrokove pravice (člen 24). Vendar je poznavanje teh zaščitnih ukrepov še vedno zelo šibko.

7

INFORMACIJSKA DRUŽBA, ZASEBNOST IN VARSTVO PODATKOV

Leta 2020 je pandemija COVID-19 spodbudila razvoj in uporabo inovativnih tehnologij, vključno z umetno inteligenco, z namenom zaježitve širjenja pandemije. Ob tem je stalna uporaba tehnologij umetne inteligence sprožila vprašanja o pravici do varstva podatkov in zasebnosti (poleg drugih pravic, kot je nediskriminacija). Organi EU in mednarodni organi so se hitro odzvali in poudarili pomen veljavnih standardov varstva podatkov. Hkrati je EU nadaljevala delo v zvezi z ureditvijo uporabe umetne inteligence. Objavila je belo knjigo in priloženo poročilo, v katerih je priznala pomen temeljnih pravic, skupaj z etičnimi okviri, pri zagotavljanju, da se umetna inteligenca uporablja v skladu s pravicami. Institucije EU in države članice EU so dodatno razvile politike in zakone, ki vplivajo na varstvo podatkov in zasebnosti na različnih področjih, od hrambe in nadzora podatkov do boja proti vsebinam, povezanim s spolno zlorabo otrok.



Pandemija COVID-19 je ljudi spodbudila k uporabi digitalnih podatkov in novih tehnologij za zaježitev širjenja virusa in ublažitev njegovih negativnih vplivov na družbo. Intenzivno zbiranje in obdelava osebnih podatkov, od aplikacij za sledenje stikov in zaznavanje bližine okužene osebe do programske opreme za telekonference ali uporabe algoritmov v izobraževanju, je ogrozilo temeljne pravice do varstva podatkov in spoštovanja zasebnega življenja.

Dogodki tega leta so pokazali, da je v času krize ključno izvajati učinkovite in ustrezne ukrepe za uravnoteženje, da ukrepi za varovanje zdravja ne bi po nepotrebem ali nesorazmerno vplivali na temeljne pravice.



MNENJE AGENCIJE FRA 7.1

Države članice EU bi morale zagotoviti, da nobeni ukrepi, politike ali pravne pobude, sprejeti v času krize, kot je pandemija, ne posegajo nesorazmerno v pravico do varstva podatkov in spoštovanja zasebnega življenja. Zagotoviti bi morale zlasti, da se uporabljajo člen 8 Listine EU o temeljnih pravicah ter načela pravičnosti, najmanjšega obsega podatkov in omejitve namena, ki so poudarjena v členu 5 Splošne uredbe o varstvu podatkov.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.2

Države članice EU bi morale zagotoviti, da imajo nacionalni nadzorni organi za varstvo podatkov na voljo dovolj človeških, tehničnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje svojih pooblastil. Za oceno ustreznosti virov bi morale države članice podpirati neodvisne in objektivne preglede dela nacionalnih nadzornih organov za varstvo podatkov.

Z nadaljevanjem trenda, ki ga je agencija FRA opredelila v svojem *Poročilu o temeljnih pravicah 2020*, je bila delovna obremenitev nadzornih organov za varstvo podatkov še vedno zelo velika. V večini držav članic je bilo še vedno veliko preiskav in pritožb. Hkrati teh sporov ni bilo mogoče hitro reševati zaradi nepopolne usklajenosti postopkov in ključnih temeljnih načrtov, na katerih temelji postopek sodelovanja v čezmejnih sporih.

Leta 2020 je bil dosežen napredek na nacionalni ravni (kar zadeva povečanje finančnih in človeških virov) in mednarodni ravni (kar zadeva uskladitev razlik). Toda možnosti za izboljšave je še veliko. Trdni pravni okvir EU za varstvo podatkov bo učinkovito deloval le, če bodo vsi akterji ustrezno opremljeni za hitro in učinkovito odzivanje na vse zahteve.



MNENJE AGENCIJE FRA 7.3

Institucije EU in države članice EU bi morale zagotoviti, da vsa regulativna prizadevanja za boj proti kriminalnim dejavnostim vsebujejo potrebne zaščitne ukrepe za zagotovitev skladnosti z načeli zakonitosti, nujnosti in sorazmernosti. Zagotoviti bi morale tudi učinkovit nadzor in dostop do popravljanih mehanizmov. V zvezi s tem bi morale institucije EU in države članice EU v celoti upoštevati veljavno sodno prakso Sodišča Evropske unije.

Ker so se tudi v letu 2020 nadaljevale teroristične grožnje in kriminalne dejavnosti, so institucije EU in države članice pozvale k hitremu sprejetju ukrepov, ki bi omogočili uporabo razpoložljivih podatkov in tehnologij za boj proti kriminalu. Uporaba tehnologij za podatkovno rudarjenje je bila večkrat uporabljena za boj proti spletnim vsebinam v zvezi s spolno zlorabo otrok, za podporo kazenskim preiskavam, povečanje nadzora in boj proti nezakonitim spletnim vsebinam.

Vendar so institucionalni organi in civilna družba pogosto podvomili o nujnosti in sorazmernosti takih ukrepov na nacionalni ravni in ravni EU. Čeprav imajo varnostni ukrepi legitimne cilje, jih ne bi smeli uporabljati kot izgovor za zniževanje standardov temeljnih pravic.



Med pandemijo se delo v zvezi s strategijami, pravnimi pobudami in politikami, namenjenimi spodbujanju ali urejanju uporabe umetne inteligence, ni ustavilo. Nasprotno, zaradi krize so organi hitro sprejeli ukrepe, ki podpirajo uporabo umetne inteligence, ki se je spodbujala tudi kot orodje za boj proti pandemiji. EU in države članice so v letu 2020 zelo dejavno pripravljale razne strategije za umetno inteligenco in nove pravne instrumente.

Kot pa je agencija FRA navedla že v svojem *Poročilu o temeljnih pravicah 2019* in *Poročilu o temeljnih pravicah 2020*, številne strategije za umetno inteligenco dajejo prednost sklicevanju na „etiko“ in omenjajo le potrebo po varstvu temeljnih pravic, ne opredeljujejo pa podrobnega pristopa, ki temelji na pravicah. Vendar ima lahko uporaba umetne inteligence daljnosežen učinek na temeljne pravice ljudi, kot je poudarjeno v poročilu agencije FRA o umetni inteligenci in temeljnih pravicah. Zato morajo biti temeljne pravice trdno zasidrane v vsaki prihodnji zakonodaji.



MNENJE AGENCIJE FRA 7.4

Institucije EU in države članice EU bi morale zagotoviti, da vsi prihodnji pravni in politični instrumenti, povezani z umetno inteligenco, na ravni EU ali nacionalni ravni temeljijo na spoštovanju temeljnih pravic. Da bi to dosegli, bi morali vključevati stroge pravne zaščitne ukrepe, spodbujati ocene učinka na temeljne pravice ter zagotavljati neodvisen nadzor in dostop do učinkovitih pravnih sredstev.

Države članice EU bi morale zagotoviti, da se v izrednih razmerah, kot je pandemija, ne zniža raven varstva temeljnih pravic pri uporabi tehnologij, povezanih z umetno inteligenco.

8

OTROKOVE PRAVICE

Pandemija COVID-19 je leta 2020 obremenila otroke in družine po vsej EU na popolnoma nov način, zlasti tiste, ki so že bili ekonomsko ali socialno prikrajšani. Kljub prizadevanjem držav članic je bilo za otroke, ki nimajo računalnikov ali dostopa do interneta ali živijo v prenatrpanih gospodinjstvih, izobraževanje na daljavo poseben izziv. Ob tem je obstajala velika nevarnost zlorab doma. Število prošelj otrok za azil se je še naprej zmanjševalo, vendar so bili pogoji za njihov sprejem v številnih državah članicah še vedno neustrezni. Deset držav članic je sprejelo 573 otrok brez spremstva in 771 otrok z družinami, ki so bili premeščeni z grških žariščnih točk. Večina držav članic je v nacionalno pravo vključila direktivo o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskih postopkih. Vendar so proti sedmim državam članicam še odprti postopki za ugotavljanje kršitev. Evropska komisija je opravila obsežna posvetovanja o strategiji EU o otrokovih pravicah, ki jo namerava sprejeti leta 2021.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.1

Evropska komisija bi morala pri pripravi pobud v okviru evropskega jamstva za otroke upoštevati vpliv pandemije COVID-19. Jamstvo bi moralo opredeliti ciljno usmerjene pobude in dodeliti zadostna sredstva za zaščito najranljivejših otrok, zlasti na področju izobraževanja, stanovanj, zdravstva in socialnega varstva.

Države članice EU bi si morale še naprej prizadevati, da se vsem otrokom, zlasti najbolj ranljivim, zagotovi enak dostop do šolanja, in za zaščito otrok pred nasiljem. Zagotoviti bi morale, da ekonomski ukrepi za podporo družinam z otroki prinašajo trajno korist ter so dostopni najranljivejšim družinam, kot so romske in migrantske družine. Lahko bi na primer ocenile potrebo po proučitvi praga za dostop do rednih socialnih plačil za družine z nizkimi dohodki.

Za pripravo politik, ki temeljijo na dokazih, bi morale države članice in Evropska komisija zbirati podatke o izkušnjah in stališčih otrok v zvezi z vplivom pandemije na njihovo telesno in duševno dobro počutje.



Pandemija COVID-19 je močno vplivala na dobrobit otrok v Evropi. Izguba družinskega dohodka, zaprtje šol ter povečano nasilje doma in na spletu so sprožili pomisleke glede pravic v skladu s členi 3, 14 in 24 Listine EU o temeljnih pravicah. Države članice so družinam zagotovile več svežnjev ekonomske podpore kot nadomestilo za izgubo dohodka. Vendar se zaradi omejenega zneska in dolžine podpore pojavljajo vprašanja o dolgoročni koristnosti in vzdržnosti takih finančnih svežnjev.

Prehod na šolanje na domu ni bil enak za vse družine. Nekateri otroci niso mogli v celoti sodelovati pri pouku, saj niso imeli dostopa do naprave, s katero bi dostopali do interneta, ali mirnega kotička za učenje. Drugi so izgubili pravico do brezplačnega šolskega kosila. Med zapiranjem šol in karanteno se je zaradi daljših obdobj, preživetih doma, povečalo število prijavljenih primerov nasilja nad otroki in primerov spolnega izkoriščanja otrok prek interneta.

Nadaljevale so se priprave za vzpostavitev evropskega jamstva za otroke. Gre za shemo na zahtevo Evropskega parlamenta, ki naj bi zagotovila vsem otrokom enak dostop do osnovnih storitev, s poudarkom na dostopu do zdravstvenega



varstva, šolanja, predšolske vzgoje in varstva, dostojnega stanovanja in ustrezne prehrane. Evropsko jamstvo za otroke naj bi se vzpostavilo leta 2021.



Otroci, ki prihajajo v Evropo, so upravičeni do zaščite v skladu s členom 24 Listine EU o temeljnih pravicah in do ustreznih pogojev za sprejem v skladu z direktivo o pogojih za sprejem. Direktiva od držav članic zahteva, da proučijo potrebe otrok po sprejemu ter med drugim zagotovijo dostop do izobraževanja in ustreznega življenjskega standarda. Vendar v vsakdanji praksi razmere za sprejem v nekaterih državah članicah zaradi prenatrpanih centrov, neustrezne higiene ali pomanjkanja sprejemnih centrov, primernih za otroke, vzbujajo precejšnjo skrb.

Otroci z družinami in otroci brez spremstva so še naprej pridržani. Čeprav pravo EU ne prepoveduje upravnega pridržanja otrok v okviru migracij, se otrokom brez dokumentov in otrokom, ki zaprosijo za azil ali so v postopku vračanja, ne sme odvzeti prostosti. Pridržanje otrok je treba razumeti le kot izredni ukrep v skrajni sili.

Evropska komisija je pripravila pakt o migracijah in azilu, ki predlaga sklop solidarnostnih mehanizmov v času pritiskov, vključno s premestitvami. Skupna prizadevanja Evropske komisije, grških organov in desetih držav članic so omogočila premestitev 573 otrok brez spremstva in 771 otrok z družinami z grških žariščnih točk.

Medtem v Grčiji še vedno približno tisoč otrok živi v negotovi nastanitvi. Od teh jih približno sto živi na žariščnih točkah.



MNENJE AGENCIJE FRA 8.2

Evropska komisija in države članice EU bi morale okrepiti prizadevanja za premestitev otrok brez spremstva in drugih ranljivih otrok, ki trenutno živijo v državah članicah in nimajo ustreznih pogojev za sprejem. Države članice bi morale upoštevati obstoječe dobre prakse pri premestitvi otrok, da se med celotnim postopkom zagotavlja največja korist otroka.

Storiti bi morale vse, kar je v njihovi moči, za zagotovitev zaščite otrok, pri čemer bi morale zagotoviti, da pogoji za sprejem spoštujejo minimalne standarde dostojnega življenja in za otroke primerne zmogljivosti, ki jih določa direktiva o pogojih za sprejem.

Razviti bi morale verodostojne in učinkovite sisteme, zaradi katerih pridržanje otrok za namene azila ali vračanja ne bo več potrebno.



MNENJE AGENCIJE FRA 8.3

Države članice EU bi morale okrepiti prizadevanja za izvajanje direktive o procesnih jamstvih (2016/800/EU) v vsakdanji praksi strokovnjakov. To bi lahko storile tako, da bi vsem izvajalcem, vključno s policisti, sodniki, odvetniki in tožilci, zagotovile usposabljanje in strokovno svetovanje.

Evropska komisija bi jih pri tem lahko podprla tako, da bi na primer zagotovila smernice za prenos in izvajanje direktive ter olajšala izmenjavo praktičnih izkušenj med državami članicami.

Člen 48 Listine EU o temeljnih pravicah zagotavlja pomembne zaščitne ukrepe za domnevo nedolžnosti in pravico do obrambe. V členu 24 je glavno vodilo upoštevanje koristi otroka. Navedeni točki opredeljuje in razširja direktiva o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku (2016/800/EU). Državam članicam nalaga, da otroke in njihove starše nemudoma obvestijo o njihovih pravicah, kadar so otroci osumljene ali obdolžene osebe, otroku zagotovijo pomoč odvetnika in proučijo individualni položaj vsakega otroka.

Do konca leta 2020 je večina držav članic spremenila svojo nacionalno zakonodajo, da bi vključila direktivo. Rok za to je bil 11. junij 2019. Vendar so postopki za ugotavljanje kršitev, ki so se leta 2019 začeli proti sedmim državam članicam, konec leta 2020 še vedno potekali.

9

DOSTOP DO PRAVNEGA VARSTVA

Na ravni EU je leto 2020 prineslo pomembne novosti v političnem in institucionalnem okviru za pravice žrtev. Evropska komisija je imenovala koordinatorja za pravice žrtev, sprejela prvo strategijo za pravice žrtev za obdobje 2020–2025 in vzpostavila platformo za pravice žrtev. Na nacionalni ravni je na razvoj dogodkov močno vplivala pandemija COVID-19. Izpostavila je nasilje v družini in težave pri zagotavljanju dostopa do pravnega varstva v času močno omejene mobilnosti in javnega življenja. Pri tem je bila v številnih državah članicah neodvisnost sodstva še vedno pereč izziv. Komisija je leta 2020 objavila svoje prvo poročilo o pravni državi, Evropski svet pa je sprejel uredbo o splošnem režimu pogojenosti za zaščito proračuna Unije.

Žrtve kaznivih dejanj zoper osebe imajo pravico do priznavanja in pravnega varstva, kot je navedeno v členu 47 Listine EU o temeljnih pravicah. Evropska komisija je leta 2020 vzpostavila okvir za nadaljnji razvoj teh pravic in približevanje cilju njihovega polnega priznanja in uveljavitve. Na podlagi direktive o pravicah žrtev je imenovala koordinatorja za pravice žrtev, sprejela prvo strategijo EU za pravice žrtev in vzpostavila platformo za pravice žrtev. Vendar bo uspeh strategije večinoma odvisen od zavezanosti držav članic njenemu izvajanju.

V strategiji so opredeljene ključne prednostne naloge, ki vključujejo podporo žrtvam pri prijavi kaznivih dejanj, izboljšanje podpore in zaščite ranljivih žrtev, olajšanje dostopa žrtev do odškodnine ter krepitev sodelovanja in usklajevanja med vsemi zadevnimi deležniki. V vseh teh pogledih imajo organizacije za podporo žrtvam ključno vlogo. Zato je za delovanje strategije bistveno, da so države članice pripravljene oceniti ter po potrebi izboljšati in okrepiti obstoječe podporne strukture.

Leta 2020 so bile v številnih državah članicah EU (vključno z Bolgarijo, Estonijo in Litvo) in Srbiji vzpostavljene ali okrepljene strukture organizacij za podporo žrtvam. Vendar izzivi ostajajo. Med njimi so na primer izzivi pri zagotavljanju informacij žrtvam o njihovih pravicah, zagotavljanju praktičnih nasvetov in podpore žrtvam pri uveljavljanju njihovih pravic ter službam za podporo žrtvam, ki obveščajo žrtve o njihovi vlogi v kazenskem postopku in zagotavljajo ustrezno podporo v skladu s členom 9(1)(a) direktive o pravicah žrtev.



MNENJE AGENCIJE FRA 9.1

Države članice EU morajo izpolniti svojo zavezo, da bodo zagotovile celovito in pravilno izvajanje direktive o pravicah žrtev. Poleg tega bi morale nadgraditi pravice žrtev kaznivih dejanj v skladu s strategijo Evropske komisije o pravicah žrtev.

Sprejeti bi morale učinkovite ukrepe za pomoč pri izvajanju pravice vseh žrtev do celovitih podpornih storitev, vključno z obveščanjem, svetovanjem in podporo v zvezi s pravicami žrtev in njihovo ustrežno vlogo v kazenskem postopku.



MNENJE AGENCIJE FRA 9.2

Državam članicam EU, ki še niso ratificirale Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija), se priporoča, naj to čim prej storijo.

Agencija FRA države članice spodbuja, naj odpravijo vrzeli v nacionalni zakonodaji v zvezi z zaščito žensk, ki so žrtve nasilja, vključno z usmerjanjem policije pri njihovi nalogi posredovanja v primerih partnerskega nasilja, ter sprejmejo ukrepe, ki zagotavljajo takojšnjo in zanesljivo zaščito žensk pred ponovno viktimizacijo in povračilnimi ukrepi.

Istanbulska konvencija Sveta Evrope ne določa le standardov, temveč z delovanjem svojega organa za spremljanje (GREVIO) tudi spodbuja in usmerja razvoj pravic žensk do zaščite pred nasiljem na podlagi spola ter priznavanja in pravnega varstva, če postanejo žrtve. Vendar Bolgarija, Češka, Madžarska, Latvija, Litva in Slovaška do konca leta 2020 Konvencije še vedno niso ratificirale.

Poleg tega EU še ni pristopila h Konvenciji. Sodišče Evropske unije je na zahtevo Evropskega parlamenta pripravilo mnenje, v katerem je proučilo, ali sta podpis in sprejetje Konvencije združljiva s Pogodbama EU. To mnenje naj bi bilo pripravljeno v drugem četrtletju leta 2021.



MNENJE AGENCIJE FRA 9.3

EU in njenim državam članicam se priporoča, naj si še naprej prizadevajo za sodelovanje pri ohranjanju in okrepitvi neodvisnosti sodstva, ki je ključni sestavni del pravne države.

Poleg tega bi morale zadevne države članice nemudoma ukrepati, da bi v celoti spoštovale zadevne sodbe Sodišča Evropske unije. Države članice naj tudi nemudoma ukrepajo na podlagi priporočil, kot so tista, ki jih izda Evropska komisija v svojem postopku v zvezi z načelom pravne države.

Neodvisno sodstvo je temelj pravne države in dostopa do sodnega varstva (člen 19 PEU, člen 67(4) PDEU in člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah). Izzivi na področju sodnega varstva so se v številnih državah članicah okrepili, zlasti glede neodvisnosti sodstva. Evropska komisija je leta 2020 izdala prvo letno poročilo o pravni državi. Eno od štirih prednostnih področij, obravnavanih v poročilu, je bilo vprašanje pravosodnih sistemov in njihove neodvisnosti.

Leta 2020 je bila sprejeta tudi uredba o splošnem režimu pogojenosti za zaščito proračuna Unije. V njej sta med kazalniki kršitve pravne države izrecno navedena korupcija in ogrožanje neodvisnosti sodstva.

10

NAPREDEK PRI IZVAJANJU KONVENCIJE O PRAVICAH INVALIDOV

Evropska komisija je leta 2020 začela pripravljati novo strategijo o invalidnosti, pri čemer je začela postopek posvetovanja, ki je potekal vse leto. Novo strategijo bo začela izvajati v prvem četrtletju leta 2021. Evropski parlament in Svet sta dosegla politični dogovor o novi uredbi o skupnih določbah, ki ureja sredstva EU in zajema pravice invalidov. Pandemija COVID-19 je medtem postavila na preskus dolžnost EU in njenih držav članic, da ravnajo v skladu s Konvencijo o pravicah invalidov. Države članice so sprejele številne ukrepe, ki so pomembno vplivali na pravice invalidov. Invalidi in njihove predstavniške organizacije ter strukture, vzpostavljene na podlagi Konvencije o pravicah invalidov, so si prizadevali za zagotovitev skladnosti teh ukrepov s Konvencijo. Na splošno je pandemija opozorila na pomen vključevanja invalidov in njihovih predstavniških organizacij v nevarnih razmerah ter pomen močnih nacionalnih struktur Konvencije o pravicah invalidov.

Vlade so sprejele številne ukrepe za zavezitev širjenja koronavirusa. Nekateri od teh ukrepov niso v celoti upoštevali pravic invalidov iz Konvencije o pravicah invalidov, zlasti člena 4 (obveznost zagotavljanja in spodbujanja pravic invalidov) in člena 11 (nevarne razmere in humanitarne krize), oziroma Listine EU o temeljnih pravicah, zlasti člena 21 (nediskriminacija) in člena 26 (vključevanje invalidov). Nekatere prepovedi obiskov so bile pretirane, invalidi niso mogli obiskovati šol ali pa je zanje veljalo premalo izjem od pravil o nošenju mask ali omejevanju socialnih stikov.



MNENJE AGENCIJE FRA 10.1

Države članice EU bi morale v skladu s Konvencijo o pravicah invalidov pri preverjanju zakonodajnih in izvršilnih ukrepov, ki obravnavajo nevarne razmere (kot je pandemija COVID-19), upoštevati vpliv takih ukrepov na pravice invalidov in sprejeti ukrepe za preprečitev negativnih učinkov. Ukrepi za obravnavanje nevarnih razmer, ki lahko neposredno ali posredno vplivajo na pravice invalidov, bi morali biti zakonsko določeni, nediskriminatorni in sorazmerni z legitimnim ciljem. Države članice bi morale v skladu s Konvencijo o pravicah invalidov in Listino EU o temeljnih pravicah v načrtovanje in spremljanje takih ukrepov v celoti vključiti invalide in njihove predstavniške organizacije ter nacionalna telesa za spremljanje izvajanja, vzpostavljena v skladu s členom 33 Konvencije o pravicah invalidov.

Institucije EU in države članice EU bi lahko ta nadzor podprle tako, da bi olajšale izmenjavo obetavnih praks, zlasti med nacionalnimi parlamenti.

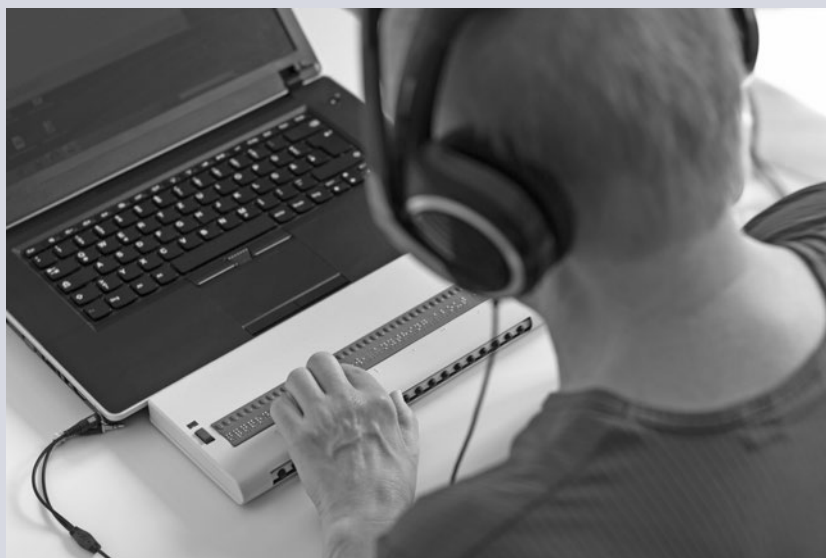
Težave so povzročali tudi ukrepi za omejitev gibanja, tudi pri razdeljevanju hrane ter medicinskih pripomočkov in čistilnih sredstev invalidom. Smernice za triažo niso bile skladne s standardi Konvencije o pravicah invalidov in bi lahko privedle do odrekanja življenjsko pomembne intenzivne nege invalidnim osebam, ki so imele podobne možnosti za preživetje kot neinvalidi. Poleg tega so omejitve gibanja pogosto negativno vplivale na duševno in telesno dobro počutje invalidov. Njihove posebne potrebe so bile pogosto spregledane.

Z invalidi ni bilo ustrezne komunikacije in niso dobili zadostnih informacij o sprejetih ukrepih za zajezitev pandemije, zlasti v zgodnjih fazah, redko pa so sodelovali tudi pri načrtovanju takih ukrepov. Nekatere države članice EU si prizadevajo za večjo vključenost invalidov v načrtovanje in spremljanje takih ukrepov v prihodnosti. To bi lahko pripomoglo k zmanjšanju tveganja, da bodo prihodnji ukrepi kršili Konvencijo o pravicah invalidov.

MNENJE AGENCIJE FRA 10.2

Države članice EU bi morale svoje odzive na izredne razmere sporočiti na popolnoma dostopen način. V celoti bi morale izvajati ustrezne direktive EU, kot sta revidirana direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah in direktiva o spletni dostopnosti. Informacije bi morale zagotoviti z uporabo ustreznih sredstev in oblik, na primer s podnapisi, znakovnim tolmačenjem in lahko berljivim jezikom.

Pandemija je pokazala, da strategije kriznega komuniciranja držav članic redko omogočajo popoln dostop do vseh informacij o izrednih razmerah. Informacije med pandemijo niso bile vedno predstavljene s sredstvi in v obliki, ki bi invalidom omogočali dostop do njih, čeprav to zahteva zakonodaja EU, vključno z revidirano direktivo o avdiovizualnih medijskih storitvah (2018/1808) in direktivo o spletni dostopnosti (2016/2102).





Pandemija je izpostavila nujno potrebo po deinstitucionalizaciji. Pokazalo se je ne le, da so invalidi v tej pandemiji izpostavljeni večjemu fizičnemu tveganju, temveč tudi, da je njihovo duševno dobro počutje bolj ogroženo, kadar so v institucionaliziranem okolju, in sicer zaradi izolacije in pomanjkanja socialnih stikov.

Člen 19 Konvencije o pravicah invalidov zahteva deinstitucionalizacijo, ki bo verjetno vključena v novo evropsko strategijo o invalidnosti. Začetek veljavnosti nove uredbe o skupnih določbah in uvedba strategije o invalidnosti bosta povečala pritisk, da se v celoti izvede postopek deinstitucionalizacije.

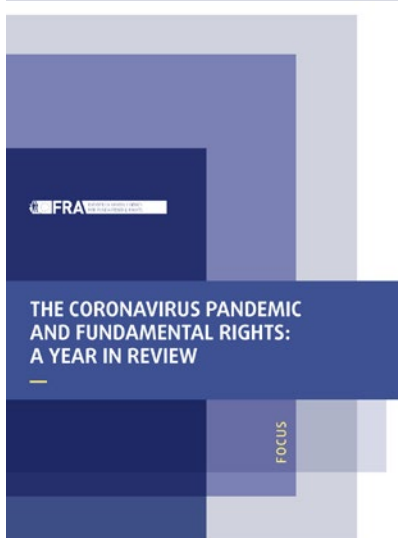


MNENJE AGENCIJE FRA 10.3

V skladu s členom 19 Konvencije o pravicah invalidov in v okviru nove evropske strategije o invalidnosti bi morale EU in njene države članice nujno pospešiti svoja prizadevanja za deinstitucionalizacijo, tudi z ustrezno uporabo sredstev EU za zagotovitev, da lahko invalidi živijo neodvisno in so vključeni v skupnost.



Leta 2020 je bil na področju varstva temeljnih pravic resda dosežen napredek, a je bilo hkrati opazno tudi nazadovanje. Poročilo agencije FRA z naslovom *Fundamental Rights Report 2021* (Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2021) zajema pregled glavnih dogodkov v EU med januarjem in decembrom 2020 ter mnenja agencije o njih. Poudarja napredek in preostale ovire, s čimer zagotavlja vpogled v glavna vprašanja, ki usmerjajo razprave o temeljnih pravicah po vsej EU.



Letošnja pozornost je namenjena pandemiji koronavirusa in njenemu vplivu na temeljne pravice. V drugih poglavjih so obravnavani Listina EU o temeljnih pravicah; enakost in nediskriminacija; rasizem, ksenofobija in s tem povezana nestrpnost; vključevanje Romov; azil in migracije; informacijska družba, zasebnost in varstvo podatkov; otrokove pravice; dostop do pravnega varstva ter napredek pri izvajanju Konvencije o pravicah invalidov.



SPODBUJANJE IN VARSTVO VAŠIH TEMELJNIH PRAVIC V EU —

Za celotno poročilo agencije FRA z naslovom *Fundamental Rights Report 2021* (Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2021) glej:

<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

Glej tudi povezane publikacije agencije FRA:

- FRA (2021), *Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2021 – mnenja Agencije Evropske unije za temeljne pravice*, Luxembourg, Urad za publikacije, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021-fra-opinions> (na voljo v vseh 24 uradnih jezikih EU);
- FRA (2021), *The Coronavirus pandemic and fundamental rights: a year in review* (Pandemija koronavirusa in temeljne pravice: letni pregled), Luxembourg, Urad za publikacije, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/coronavirus-pandemic-focus> (na voljo v angleščini in francoščini).

Prejšnja letna poročila agencije FRA o izzivih in dosežkih na področju temeljnih pravic v Evropski uniji so na voljo na spletnem mestu agencije FRA (v angleščini, francoščini in nemščini).

DODATNE INFORMACIJE



FRA – AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699
fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
 twitter.com/EURightsAgency



Urad za publikacije
Evropske unije